

KOLEKTİF BİLİNCİN GÖSTERGESİ OLARAK GELENEKSEL TÜRK HALK MÜZİĞİ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Can PELİKOĞLU, Atatürk Üniversitesi

‘Halk Müziği’, iki yüzyılı aşkın zamandır, yerli ve yabancı folklor araştırmacılarının ve etno-müzikologların, tanım ve özelliklerini ortaya çıkarmaya çalıştıkları ve üzerinde çeşitli araştırmalar yaptıkları bir alan olarak dikkat çekmektedir. (bknz: Emnalar, 1998)

Yapılagelmiş tanımlardan, açıklamalardan ve çeşitli görüşlerden hareketle, Halk Müziğini, halkın ortak duygu ve düşüncelerini yansıtan, halk içinde her zaman var olan, halk sanatçıları tarafından hiçbir sanat endişesi duymadan yakılmış, yaratılmış (bestelenmiş), halkın yada halk sanatçılarının çeşitli sosyal ve toplumsal olaylar karşısındaki etkileniş ve duygulanımlarının gelenek ve görenekler çerçevesi içinde, ezgiyle anlatan ortak halk verileridir şeklinde tanımlayabiliriz. (Pelikoğlu, 2007)

Konumuz bağlamında, bu tanım, Türk halk kültürünün özüne özgü, ulusal -milli- müziği olan ‘Geleneksel Türk Halk Müziği’nin tanımı olarak da okunabilir. Böylelikle, Geleneksel Türk Halk Müziğinin, bir zamanlar yapılmış olan ‘*Ulus-Devlet*’, ‘*Evrensellik-Yerellik*’ tartışmalarında olduğu gibi, günümüzün küreselleşen dünyasının ‘*Kimlik-Etniklik*’ tartışmalarının da göstergelerinden biri olabileceği akla gelir. Öyle ki, toplum içindeki bireylerin diğer üyeler ile paylaştığı ortak değerler ve bunlara ait faaliyetlerin göstergesi olan Geleneksel Türk Halk Müziği eserleri, sahip olduğu nitelikleriyle, bireylerinin düşünsel, fiziksel ve duygusal durumlarıyla ilgili ortak anılara erişebilmesini sağlamakta, ortak ve eşit biçimde paylaşılan bütünlük, tamamlanmışlık hissini yaratmaktadır.

Göstergesel niteliğiyle Geleneksel Türk Halk Müziği, olumlu anlamda kolektif bilinç yaratma, olumsuz anlamda, sevk ve idare etmek için toplumun bilinçaltına sızma potansiyeline sahip bulunmaktadır.

Günümüz modern toplumlarında sanatın, sosyolojinin, psikolojinin hatta politikanın her türden göstergeye “*bize ne anlatıyor?*”, “*gücü ve etkisi nedir?*” sorularını sorarak, söz konusu göstergeli gücü ve etkililiği ölçüsünde kullandığı göz önüne alındığında, söz konusu potansiyelin irdelenmesi gereği bu bildirimizin temel amacı olmuştur.

Geleneksel Türk Halk Müziğini kolektif bilincin göstergesi olarak değerlendirmeye olanaklı kılan, geliştirilmesi ve korunması gereken yedi özelliği bulunmaktadır.

- Geleneksel Türk Halk Müziği, köklü bir geçmişe sahiptir ve geniş bir coğrafyaya (Orta Asya, Osmanlı, Cumhuriyet Türkiye'si) yayılmıştır;

Türk Müziği bütününün önemli parçalarından biri olan Geleneksel Türk Halk Müziği, ozanın kopuzundan aşığın sazına geçerek Orta Asya'dan Anadolu'ya ve hatta Balkanlara uzanıp gelmiştir. Türk Müziğinin tabiata açılan kolu olarak da ifade edilebilir. (Tanrıkorur, 2000)

Batıda Adriyatik kıyılarından başlayarak bütün Balkanlar'da ve Anadolu'da, doğuda Sibirya'da, Lena ırmağından Çin seddine kadar uzanan topraklarda, Kırım'da, Urallar'da, Kuzey İran'da, bütün Orta Asya'da, Arap Yarımadası'nın Anadolu'ya yakın yörelerinde, bir başka deyişle Türkçe'nin konuşulduğu geniş bir coğrafi alanda Türk Halk müziğine ve onun çalgılarına rastlamak mümkündür. (Yener,1983)

- Geleneksel Türk Halk Müziği, farklılıklardan ziyade benzerlikler üzerine kurulu bir gösterge sistemidir;

Türk Milleti Orta Asya'dan kopup Anadolu'yu vatan edinme sürecinde farklı kültürlerle sahip birçok toplumla karşılaşmış, onlarla etkileşim içerisine girmiş ve nihayet eski çağlardan beri üzerinde sayısız kültürlerin yaşadığı ender bir coğrafya örneği olan Anadolu'ya yerleşerek, onu kendine ebedi vatan yapmıştır.

Bugün Asya ile Avrupa arasında bir köprü oluşturan önemli bir jeopolitik konumda bulunan Türkiye'miz, müzik kültürü açısından çeşitlilik ve zenginlik göstermektedir. Gelenekseliyle, çağdaşıyla, tek seslisiyle, çok seslisiyle, yabancısıyla, yerlisiyle, eskisiyle, yenisiyle her türlü müzik türünü bünyesinde barındırmakta ve yaşatmaktadır. (Yener, 2005)

- Yöreyle özgül olan, 'ses', 'ritim', 'ezgi' gibi müzik öğeleri, diğer yörelerle komşuluklar kurmakta, genişleyen, çoğalan, birbiri içine geçen halkalar bütünlüğü olarak zamana ve mekâna yayılmaktadır;

Doğumdan ölüme bütün doğal ve toplumsal olayların işlendiği türküler, yaşanan olaylara, olayların geçtiği coğrafi bölgeye ve konularına göre değişiklikler gösterebilir. Bunlar, türkülerin ritimlerinde (usullerinde), ses genişliklerinde, ezgi yapılarında, konularında ve yörelere göre değişen söyleme (ağız) ve çalma özelliklerinde, bölgeden bölgeye, şehirden şehire, hatta zaman zaman ilçeden ilçeye, köyden köye değişebilmektedir. Genel olarak "tavır" adını verdiğimiz bu anlatım şekli, aynı zamanda, Geleneksel Türk Halk müziğinin ne kadar özellikli ve zengin olduğunu ispatlamaktadır.

- Yayıldığı ve kavrandığı tarzıyla oldukça kapsamlı olan Geleneksel Türk Halk Müziği, bütüncül bir bakış açısını gereksinir;

Bütünü parçaya, parçayı bütüne bağlayan diyalektik ilişkinin unutmamak, anımsamak üzerine kurulu olduğu ve nesillerin devamını hedeflediği söylenebilmektedir.

Sosyo-kültürel değişim ve gelişimleri içinde barındıran göstergeler dizgesi olan türküler tek tek incelendiğinde, ilk bakışta, her biri öznel bir deneyimin aktarımı gibi algılansa da, ağızdan ağza, kulaktan kulağa tekrar edilerek, 'insan'a dair bir söyleme dönüştüğü (anonimleştiği) anlaşılmaktadır

- Geleneksel Türk Halk Müziğinde anonim olmuş olanın doğası, belli bir türkü formuna (oyun havası, kırık hava, uzun hava vb.) işaret etmekte, manevi bir bildirim taşıyan kodlara indirgenebilmektedir;

Türkülerin oluşum süreçleri genellikle bir olay yada bir duygulanma sonucunda ortaya çıkmakta

ve bu duygulanmalar, gerçek hayatta yaşanan toplumsal olaylar (sıla, aşk, sevgi, gurbet, ölüm, düğün vs.) neticesinde oluşmaktadır.

Halk kültürümüzün önemli yapı taşlarından biri olan halk türkülerimiz, çoğu zaman halkın dertlerini, gökte uçan kuşlara dökmüş, onlara umut bağlamış, onlardan vefa beklemiş, sılaya, yârine, sevdiğine onlarla haber göndermiş, canlı cansız bir takım varlıkları sembol olarak kullanarak yoğun bir duygu birikimi oluşturmuştur.

Önceleri kişi yaratmalarıyla ortaya çıkan türküler, çeşitli mezhep ve tarikat, gelenek ve törenler için değişik isimler alarak ve anonimlik sürecini tamamladıktan sonra toplumun malı haline gelmektedir. Örneğin, Alevilerde müzik, Alevi ve Alevi Kültürel kimliğinin aidiyetini onaylayan, pekiştiren ve sürdürülmesinde önemli rolü olan bir unsurdur. Söze dayalı, “deyiş, semah, nefes vb.” türlerde kendisini göstermektedir. Alevi müziğinin aidiyet ya da kimlik duygusu oluşturma ve ortak geçmişi benimsetme aracı olduğu görülmektedir. (Kaplan, 2005)

- Manevi bildirimin tekrarlanması/yorumlanması, anlamın genişletilmesi eylemidir; sosyo-kültürel değişim ve gelişimlerden beslenen akıl, türküden öznel olanı arındırmakta, toplumun her bireyinin özdeşlik kurabileceği ebedi bir ‘ben’ yaratmaktadır;

Türk Halk müziğinin beslendiği en önemli iki kaynak, Aşıklar (Halk Ozanları) ve Türkü yakıcılarıdır. Türkülerin biçim ve konu bakımından gelişmesinde, yakılmasında ve yayılmasında saz şairlerinin, halk ozanlarının, aşıkların ve türkü yakıcıların önemli katkıları bulunmaktadır. Onların, toplumdaki bireylerin türkü zevkine sahip olması, Türkü zevkinden yoksun kalmaması yönündeki katkıları, yine, topluma iyi ahlaklı, erdemli, toplumuna faydalı, canlılara varlıklara saygılı, sevgi dolu fertler kazandırmada, yurt, millet ve bayrak sevgisini aşılama, alçakgönüllü ve mütevazı olma, arkadaşlığı ve candan öte dostluğun farkını hatırlatmada etkili olmaktadır.

İyi tahlil edilip iyi anlaşıldığında, Türkülerin başlı başına bir öğretmen kadar öğretici, eğitici, insanı geliştirici oldukları görülecektir. Kırşehir ilinden derlenmiş, Muharrem Ertaş’a ait, Başımda Altın Tacım / Hem susuzum hem açım / Yârimi bana verin / Gerisi anam bacım... isimli türküdeki ahlak kavramı, Türkülerin ahlak eğitimini sağladığına dair güzel bir örnekçedir (Özbek, 2009). Türküler, vatan sevgisinin, vatanını tanıma arzusunun aşılmasını ve vatana hizmet duygularının geliştirilmesi noktasında da önemli birer araç niteliğindedirler (Özbek, 2009). Ehl-i İslam olan bilsin işitsin / Can sağ iken yurt vermeyiz düşmana... türküsünde belirtildiği gibi. Dostlukların kaybolup gittiği dünyamızda, dostluğun önemini hatırlatan Aşık Kul Himmet, bir türküsünde, Seyyah olup şu alemi gezerim / Bir dost bulamadım gün akşam oldu / Kendi efkarımca okur yazarım / Bir dost bulamadım gün akşam oldu... deyişle, dostluğun önemine vurgu yapmıştır..

Bizi biz yapan çok boyutlu kültürümüzün en insancıl ve en öznel parçaları ile yüklü olan Türküler, atalarımızdan edindiğimiz derin bilgi ve birikimini, gelecek kuşağa aktarılması gereken ibretlik durumları dile getirerek nesnellik arz etmektedirler. İlk bakışta, öznel deneyimlerin aktarılması gibi görünse de, toplumun her bir ferdine hitap ettiği, ben merkezli değil de, her bir bireyinin özdeşlik kurabileceği, geneli kapsayan bir söylem oldukları anlaşılmaktadır.

- Özdeşlik sayesinde, her bir türkü, olmuş olanı anımsatmanın ötesine geçmekte, şimdiki zamanı ve geleceği kuşatmakta, iç hakikatin özünü taşıyan bir gösterge sisteminin iç içe geçmiş halkalarından birine eklemlenmektedir;

Toplumun birliği ve dirliği konusunda önemli bir görev üstlenmiş olan Türkülerimiz, toplumu duygu, ideal ve inanç açısından bir arada tutmakta, adeta bir harç gibi, ayrılığımızın değil, birliğimizin ve gücümüzün en büyük göstergesi olmaktadır. Bir örnek vermek gerekirse; Muş yöresinden derlenmiş olan “ Kınayı getir aney” ile Edirne yöresinden derlenmiş “Yüksek Yüksek Tepelere Ev Kurmasınlar” isimli türküler, Edirne’den Van’a kadar bütün Anadolu coğrafyasındaki kına gecelerinde ve düğün törenlerinde söylenmiş ve söylenmektedir. Ümidimiz odur ki; bundan sonrada aynı duygu ve düşüncelerle söylenmeye devam edecektir...

Sonuç olarak, evrensel kültürün, tipik -belki de tek- örneği olan Geleneksel Türk Halk müziği, milliyetçiliklerin tanımladığı kimlik biçimini ve ulus-devlet formunun yurttaşından istediği kimlik özdeşimini ve bilincini içermektedir.

Birlik ve bütünlüğün önemli göstergelerinden biri olan kimlik, ilişkide bulunduğu unsurlardan herhangi birinin, bu bütünlüğe zarar verici noktaya gelmesi durumunda sorun olacak bir unsurdur (Kaplan, 2005).

Türk toplumuna özgü kolektif bir bilinç yaratılmasında, halk kültürümüzden, halk türkülerimizden ve halk müziğimizden yararlanmak olası görünmektedir. Bireyin aidiyetini nedenleri ve nasıllarıyla ispatlamakta önemli bir işleve sahiptir

Toplumsal birlikteliklerin/faaliyetlerin müzik yoluyla dengelenmesiyle toplumsal kimliğin belirginleştiği güçlü bir duygusal deneyim sağlanabilir (Kaplan, 2005).

Geleneksel Türk Halk müziğini türdeşlerinden ayıran en önemli özelliği, geçmişte kalmaması, sözlü veya sözsüz ezgiler bütünü olmanın ötesine geçerek, güncelliğini her zaman koruyor olmasıdır. İnsanı insan yapan birçok özelliğin türkülerde var olduğunu bilmek gerekir. Türküleri sevmenin kolay olduğunu, ancak türkülerini anlamanın ise, belli bir kültür birikimine sahip olmaktan geçeceğini de unutmamak gereklidir.

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ

KAYNAKLAR

- Büyükyıldız, H.Z.(2009). “*Türk Halk Müziği (Ulusal Türk Müziği)*”. PapatyaY ayıncılık Eğitim. İstanbul
- Emnalar, A. (1998). “*Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*”. Ege Üniversitesi Basımevi. İzmir
- Kaplan,A.(2005). “*Kültürel Müzikoloji*”. Bağlam Yayıncılık. İstanbul
- Özbek, M. (2009). “*Türkülerin Dili*”. Ötüken Neşriyat A.Ş.İstanbul
- Pelikoğlu, M.C.(2007) “*Mesleki Müzik Eğitiminde Geleneksel Türk Halk Müziği Dizilerinin İsimlendirilmesinin Değerlendirilmesi*”. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktor tezi. Ankara
- Tanrıkorur, C. (2000). “*Türk Halk Musikisi ve Klasik Türk Musikisi*”. Türk Halk Müziğinde Çeşitli Görüşler. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Eserleri. Çukurova Matbaacılık-Yayıncılık. Ankara
- Yener, F. (1983). “*Müzik*”, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Beyaz Köşk (Müzik Sarayı) Yayınları. İstanbul
- Yener, F. (2005). *Müzik Lise (Müzik Alanı) 3 Ders Kitabı*. Devlet Kitapları Müdürlüğü. I. Baskı. MEB-Yayınları. İstanbul. 2005. s.161

MARMARA
ÜNİVERSİTESİ